numai protetic, ci un element derivativ însemnător: *s-târn-esc praful* nu însemnează numai „îl mătur (cu târnul)", ci şi „îl ridic de la locul lui". Recunoaştem deci în acest *s-* iniţial funcţiunea latinescului *ex-*, sau mai bine zis, înfluenţa unor verbe apropiate ca sens, precum *sculà, scoate, scotocì, scormonì, scornì* etc.

Desvoltarea mai departe a sensului acestui cuvânt arată următoarele etape principale: In mod figurat s'a putut zice şi *vântul stârneşte praful* = îl ridică măturându-l; apoi: *s'a stârnit un vânt puternic, o furtună, o vijelie* = s'a ridicat un vânt puternic care vine măturând praful, frunzele etc. pe drum.

Precum se întâmplă de atâtea ori în evoluţia semantică[1], aşa şi la *stârnì*, nota principală şi etimologică a cuvântului — „a mătură" în cazul nostru — se palizeşte până la deplina dispariţie, pentruca altă notă, accesorie — „a sculà, a scormonì" — să devină predominantă. S'a zis deci şi *a stârnì un iepure* = a-l scornì din cuib. Acest termen de vânătoare s'a putut generalizà apoi, încât avem şi: *a stârnì pe cineva* (*din aşternut*) = a-l sculà, a-l trezì, a-l deşteptà în mod brusc[2], iar în urmă, şi în funcţiune reflexivă, *a se stârnì* = a se deşteptà, a se trezì (sărind din pat).

Sextil Puşcariu.

a) Elemente latine.

1. Cea! ceala!

Filologii ungurii[3] şi Tiktin[4] sânt de părere că interj. *cea!, ceala!* ne-ar fi venit din limba maghiară, unde se întâlnesc următoarele forme simple: *csá! csa!, csáh! csálé!*; compuse cu altă interjecţie sau prevăzute cu un sufix: *csára!, csával!, csárú!, csá ne!*[5]; derivate: *csábal, cságat; csábeli, csás* (*csáskezü*); *csárahajszra*, de unde se crede că a pătruns în slovenă şi ceho-moravă în forma *ča!*

Dar deşi ung. *csá!* are, cum vedem, o familie destul de numeroasă, ea nu e aşà de firească ca de pildă aceea a lui *hajszr*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Cf. *Din perspectiva Dicţionarului* p. 7 ş. u.

[2] *Cădeà acul într'o medelniţă de sunà şi-l stârnità de să sculà* Dosofteiu. Viaţa sfinţ. 3. v.

[3] Cf. Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 781.

[4] *DRG.* 319.

[5] Pe *nę, nea* îl avem în româneşte probabil din ungureşte. Cf. şi formele *cselö, cselé*, ibid., 922.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

contrarul lui *csá!*, şi face impresia de import. Acest fapt, precum şi alte împrejurări, ne fac să credem că ung. *csá!* e unul din cuvintele pastorale româneşti împrumutate de Unguri de la noi. In limba română adecă *cea!* şi *ceala*! se pot explică foarte bine din lat ecce-hac şi ecce-hac-illac, dintre care cel dintâiu s'a păstrat şi în v. it. *cia*, fr. *ça*, prov. *sa*. Acest *cia* romanic pare să fi dat şi pe germ.-austr. *tschô, tschô; tschgâ; tschá, tschá; tschách, tschách*! „Lockruf für Kühe" (Lexer, *Kärnt. Wb.*, s. v.), germ. moselfr. *tschâe* „Zuruf an die Pferde um sie anzutreiben" (Kisch, *Vergl. Wb.*, s. v. *tschâ*!).

Forma mold. *ţa* dată de Tiktin, *l c.*, şi Pamfile, *J* II şi *C.*, dacă nu e identică cu *ţoa* (*ţo*), *ţu*!, e de bună seamă influenţată de acest cuvânt, în care trebue să vedem o interjecţie care redă un imperativ provincial, săsesc, al germanului *ziehen* „a trage", care săseşte se rosteşte *zâi* (Kisch, *Vgl. Wb.*, s. v.)

2. Cinioară.

Cuvântul *cinioară* (Plur. - *ori*) s. f. e considerat de Candrea - Densusianu, *Dicţ. et. al limbii rom.*, *Elem. latine*, p. 52, No. 341, după Tiktin, *Dicţ. rom.-germ.*, p. 351, de un diminutiv al lui *cină* şi dat supt acesta alături de *cinişoară*. Autorii probabil s'au gândit la *cina cea mică*, una din despărţirile *cinii* „timpul în care se ia masa de seara s. cina" (cf. Marian, *Se.* I, 107; Ţiplea, *P. P.*; H. V 6; II, 4; 154). Se deosebeşte adecă *cina cea mică*, cam pe la 4 ore d. a. (Marian, *Se.* I, 107); *cina* între 8-9 ore; *cina bună* între 9—10 ore (Marian, *Se.* I, 107; cf. Reteganul, P. I, 11; Frâncu—Candrea, *M.* 247); *cina mare* între 10—11 ore (Marian, *Se.*, I, 107) sau cam două ore după amurgit (H. XVIII, 263, Orşova)[1].

Totuşi nu e probabil că avem de a face cu un derivat al lui *cină* cu suf. *-ĭor*, *-ĭoară* (< -eolus, -a, -iolus, -a), căci *ĭ* din acest sufix după *n* nu se schimbă în plenison ca după *r* (*căprior, căprioară* < caprilolus, -ola; *sorioară, surioară* < *soră*; *mnirioară* = *mirioară* „viorea, zambilă de câmp" < *mieru, mieriu*, dial. *mnĭrâu* „albastru deschis" < merus „curat") şi *ţ* (*frăţior* < *fraţi*, plur. lui *frate*); dimpotrivă, *n* este alterat de *ĭ*, se moaie şi dispare (*cârlan* > **cârlănĭor* > *cârlăĭor; ĭeftin* > **ĭeftinĭor* > *ĭeftior*; *galben* > **gălbinior* (ar. *gâlbinĭor*) > *găl-*

[1] Cf. şi *prânzul cel mic* s. *prânzişor* şi *prânzul cel mare*.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

bior, gălbioare, gălbeioare; **albinĭor* > *albior*; *cetină* > *cetioară*; *leagăn* > **legănior* > *legăior*; *noaten, noatină* > **notinĭor, *notinĭoară* > *notior, notioară*; *paltin* > *păltior*; *rogojină* > **rogojinĭoară* > *rogojioară*; *rumăn, -ă* > *rumenioară* şi *rumeĭoară*, *stretin* > *stretinĭor* şi *stretiĭor*) [1]. *Cină* + *-ĭoară* ar fi trebuit să dea aşadar **cinĭoară* sau **ciĭoară*. Un derivat al lui *cină* care să aibă această formă însă nu cunosc. Cunosc numai formele *cinişoară* şi *cinuţă*.

Dar însuşi înţelesul cuvântului în textele păstrate nu e acel de „cina cea mică", ci de „vremea, timpul, ora ciniĭ" în general: *Şi ne veghiă, ne priveghiă De cu seară pân'la cinioară, De la cinioară pân' la cântători, De la cântători pân' la răvărsat de zori* (Teodorescu, *P. P.* 188; Pamfile, *V.* 90, *Duş* 46). *De cu seară'n prori Până la ciniori, De la ciniori, pân' la cântători, De la cântători Până'n dalbe zori.* (Marian, *D.* 296; cf. şi Voronca, *Dat. cred*).

S'ar puteà spune acum că, deoarece cuvântul e păstrat numai în versuri, *i* plenison a fost cerut de metru. Obiecţia aceasta cade însă prin faptul că din punct de vedere metric *cinişoară* corespunde exact lui *cinioară*, iar dacă ar fi fost vorba în adevăr de *cina cea mică*, poetul popular ar fi întrebuinţat cu siguranţă diminutivul *cinişoară* pe care-l cunoaşte toată lumea, nu unul format în chip neobicinuit şi, mai ales, foarte rar.

In ţinuturile unde se rosteşte *ciună* (cf. Slavici, *Conv. Lit.*, V [5], ap. Tiktin, *o c.*, s. v. *cină*) în loc de *cinioară* găsim *ciunăoară*: *De cu sară până în ciunăoară, Din ciunăoară până în miază noapte, Din miez de miază noopte Până în cântători, Din cântători până în zori* (*Jahresbericht*, VI, 72).

Însăşi versurile în care ni s'a păstrat cuvântul au un caracter de vechime (cf. cuvintele: *priveghiă, prori, cântători*). *Cinioară* deci pare a fi o rămăşiţă străveche pe care ne-a păstrat-o versul. Ea n'a mai fost înţeleasă cu timpul, ceea ce o dovedeşte faptul că a fost coruptă, probabil în urma intervenirii ideii de *sară* (<

[1] In *i* din *mior* (cf. vr. *mĭeoară*; ar. *mĭ'or, mĭ'oară*; megl. *mĭi'or' mĭ'or*) n'avem a face numai cu *i* din **a g n e l l i o l u s, -o l a*, iar *Lunioară* < *Luni*, *Vinioară* < *Vineri*, date de Pascu, *Sufixe*, p. 162 după I. Popovici, *Rum. Dialekte, I, Die Dialekte der Munteni und Pădureni im Hunyader Komitat* Halle, 1905, p. 91, chiar şi dacă se rostesc cu *i* plenison, nu sânt derivate regulate. [*Lunioară şi Vinioară* presupun o formă mai veche *Lunăioară, Vinăioară* din *Lunaie, Vinaie+ior*, iar *frăţior* e şi el regulat, derivând din *frătân-ior*. S. P.]

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

sēra sc. hōra): *Suie şi coboară zi mare de vară Din vărsat de zori, Pân' la ţărcători, Şi din ţărcători Pân' la sâniori, Trei cârduri de oi De oi bucălăi La lână ţigăi* (*Viaţa Rom.*, XIV—1922, No. 11, p. 237) [1]. Chiar şi distinsul scriitor M. Sadoveanu (*ibid.*) interpretează greşit pe *sâniori* cu „răvărsatul zorilor".

Având în vedere toate consideraţiile de mai sus sântem îndemnaţi să credem că *cinioară* poate să fie corespondentul românesc al latinescului cēnae hora care, cum atestă Georges, se găseşte întrebuinţat, chiar în această legătură, la Suetoniu („ad preadictam cenae horam"), apoi la Sf. Augustin, şi a putut să fie tot atât de popular ca şi cēnae tempus, cum dovedeşte şi faptul că ni s'au păstrat o mulţime de alte compuse cu *oară* (dr. *bunăoară*, *bunioară*; ar. *ună oară*; dr. *uneori*, *auneori*; ar. *altă oară* şi *alti ori*; dr. *alte ori*, -¦- *de altă oară* (Cod. Vor.); ar. *vârnă oară*; dr. *odinioară*, -¦- *dinioară* (*dănăoară*); megl. *dinăoară*, ar. *diunăoară*; dr. *adiniori*, *adineaori*) [2]. Explicat în acest chip, cuvântul *cinioară* nu prezintă din punct de vedere formal şi semantic nici o greutate. Cel mult s'ar puteà ridicà obiecţiunea că exemplele cunoscute sânt prea puţine şi prea stereotipe pentru a puteà considerà absolut sigură această etimologie. Dar ea e foarte probabilă.

3. Cinteză.

Cinteză s. f. este: 1⁰. numeleunei mici paseri cântăreţe numite şi cis, cij, ciz, finchiu, pinchiu, piţigoiu, săghieş, scatiu; 2⁰. (P. anal.) nume ce se dă caprelor (H. IX, 220, Davideşti în Muscel). Se mai cunosc următoarele variante ale lui *cinteză*: *cintiză*, *cinciză*, *cinteţă*, *sfinteţă*, *cintiţă*, *cinchiţă*, *cimpiţă*, *cinghiţă*, *cintiniţă*; deriv.: *cintenezică*; genul masculin reconstruit în jocurile de copii: *cinte* (*Mat. folc.* I, 1199; cf. şi Pamfile, *J.* III, 79), *cintene* (ibid.), apoi *cintez*, cu schimb de sufix: *cinteţ*; deriv. *cintezoiu*, *ţintezoiu*, *cintizoiu*, *ţintizoiu*, *ţinţizoiu*, deriv. *cintenezoiu*, *cintenetezoiu* (< *cintenete?*) şi verbul *cintenezì*.

In cele mai multe din aceste variante avem de a face cu o formaţie onomatopoetică din un radical foarte vechiu *cinč-*, *cing-*

[1] Cf. *cinzeacă* - *sângeacă*, *sângeapă*, *singeapă*; *cinzec* - *sângeap*, *sâmgeap*, unde probabil avem de a face tot cu o contaminare, care s'a recontaminat în forma *cinzeapă* < *cinzeacă* + *sângeapă*; *cimşir* - *simcir* unde s'a putut întâmplà în acelaşi timp o metateză şi o disimilare ş. a.

[2] V. Candrea—Densusianu, *o. c.* Nrele 1270, 1271, 1273, pp. 189—190.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

etc. + suf. -(*e*)ză, -(*i*)ză (cf. *pupăză*, *pupeză*), care în două cazuri a trecut în -(*e*)ță în urma influenței sufixului -*eț* în forma masculină *cinteț*, iar în cele mai multe a fost înlocuit de -*iță*. Pentru *cinciză*, *cinteză*, *cinteță*, *cintiță* cf. lat. cincitare întrebuințat pentru mierlă la Wackernagel, *Voces variae animantium*, p. 48 (*-t-* din *cint-*, radicalul la care se și gândește Pascu, *Sufixe*, p. 378, s'a putut ivi fie prin sincoparea lui *-ci-* aton de la mijlocul trupinei verbale iterative, fie prin disimilare, cum crede Pușcariu și e mai probabil); pentru *cinghiță* cf. **cigare* „zischen" > ven. *tsigar*, it. *cigolare* „knarren", *cingottare*, *cinguettare* „zwitschern", ap. Meyer-Lübke, *REW.*, p. 152, No. 1911.

Formele cu *țînț-*, *țint-* par a fi mai nouă și au la bază pe cele două mai vechi. *Sfinteță* este rezultatul contaminării lui *cinteță* + *finchiu* (< germ. *Fink*), la care s'a adăogat *s-* protetic. *Cinchiță* e o redare grafică greșită a lui *cint'iță*, iar *cimpiță* e hiperurbanism.

Această pasere are și în alte limbi nume formate din onomatopeie; cf. lat. clas. *fringilla*; lat. vulg **pīncio*, care a rămas în cele mai multe limbi romanice; gr. σπίγγος, σπίζα; germ. *Fink*, *Finke*; sl. *pinkava*; ung. *pinty*, la care s'ar mai puteà adauge pentru fonetismul său întru câtva asemănător cu al cuvântului românesc: slav. *čiz* (ceh., slov. *čiž*; pol. *czyż*; rut. *čyž*; dalm. cr. *čiz*) „Zeisig", din care se derivă rom. *cis*, *ciz* și *cij* și ung. *csiz* (*madár*).

4. **Genate** (*genoate*, *gionate*, *gionoate*, *gioante*, *cionoate*) subst. plur.

N'am pus asterisc înaintea cuvântului din fruntea acestei notițe, deși nu l-am găsit atestat decât în formele puse în paranteze lângă el. Dar însăși aceste forme atât de variate arată că cuvântul s'a întrebuințat odinioară, și poate se întrebuințează și astăzi în vreo regiune și în forma *genate*, care stă la baza lor. Formele atestate se întâlnesc cu următoarele înțelesuri:

1°. *Gienoate* „genunchi". *Să trăgeà pe cioate, Pe gienoate* (Glosat: „Pe coate pe genunchi", Giuglea—Vâlsan, *Românii din Serbia*, 74).

2°. *Gionate* (P. ext., familiar și peiorativ) „picioare"; cf. (z)gaibe, gaibarace, craci, cocale, cotonoage, ciopătăi, jugleie, schilauă (șchilauă) ș.a. (*Conv.*

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

Lit. XLIV, II, 619 şi *Arhiva*, XXVIII, 239). *Am să-ţi suiu picioarele pe umeri şi să-ţi cobor capul supt gionate* (Delavrancea, *Sultănica*, 255). *Par'că le-ar fi căzut nasul şi gionatele, să vie ei întâiu* (id. *Hagi Tudose*, 146). In *Arhiva*, XXVIII, 239 dl A. Scriban mai citează cu acelaşi înţeles, şi formele *gionoate* şi *cionoate* (Mold.), iar dl G. Oprescu îmi comunică forma *gioante* (Muscel) care se întrebuinţează atât despre mâni cât şi despre picioare.

Forma presupusă **genate* pusă la baza formelor atestate *(genoate, gionate, gionoate, cionoate)*, având înţelesul de „genunchi", apoi, prin extensiune şi peiorativ, pe acel de „picioare", trebue derivată din un lat. *g ĕ n u a t a, propriu „partea piciorului care cuprinde şi genunchele". In limba latină vulgară adecă găsim numeroase derivate din substantive cu suf *-atum* însemnând colective (mai ales nume de părţi ale trupului şi de mâncări) care conţin ceea ce numeşte radicalul: c o s t a t u m (> fr. *côté* „Seite", „Rippe", apoi Rippenstück"); f i c a t u m „Leber", corespondentul latin vulgar al grecescului *sykoton* (*REW.*, No. 8494) = *jecur ficatum*, deci „maiu ce conţine *ficus*", „maiu de gâscă îngrăşată cu smochine"; *c e p a t u m „Zwiebelgericht" (> v. fr. *civé*, mod. fr. *civet* „Schnittlauchragout"); **cotoneatum* „Quittenmarmelade" (> prov. *codonhac*) ş. a. Şi în limba română găsim exemple de acest fel. Afară de *ficat* < f i c a t u m, despre care a fost vorba mai sus, mai citâm: *alunat, alunet* „aluniş" (Ţiplea, *P. pop.* 62) < *alun; bubat* „vărsat" (propriu „boala cu bube multe şi mari") < *bubă*[1]; ar. *schinărat, schinărat* „spinare", „şira spinării" < ar. *schinare;* ar. *(a)umbrată* „umbrar, frunzar" (Dalametra) < ar. *(a)umbră;* megl. *păspăl'at* „fleur de farine" < ar. *pâspal'ă* (Dalametra); ar. *suţată* „reuniune, tovărăşie" < ar. *soţ*[2].

Din punct de vedere fonetic **g ĕ n u a t a* a trebuit să dea **genată*, plur. **genate* (pentru *e* înainte de *n* cf. *genuclum* < *ge-*

[1] Credem adecă mai acceptabilă această etimologie a d-lui S. Puşcariu dată în *Conv. lit.*, XXXV, 382 decât contaminarea *bubă* + *vărsat* admisă în *Dicţ. Acad. Rom.*, I, 662.

[2] Exemplele care se restrâng numai la o parte din derivatele cu *-atum*, anume la cele din substantive, care ne interesează din punctul de vedere al înţelesului lor, le-am culeş din: W. Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, II, *Rom. Formenlehre*, p. 527—8, § 448; E Gamillscheg şi L. Spitzer, *Beiträge zur romanischen Wortbildungslehre*, Genève, 1921, p. 63—64; S. Puşcariu, *Studii şi notiţe filologice* în *Conv. lit.* XXXV, p.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03)

nunchiu). Reconstrucţia **gionat* făcută de *Dicţ. Acad. Rom.*, II IV, 269 nu mi se pare îndreptăţită. Deşi se poate spune că *ge-* s'ar fi putut desvolta în *gio-* şi fără vreo influenţă externă, în felul în care, cum îmi atrage atenţia dl Serra, s'a desvoltat şi în italieneşte, totuşi în formele atestate pentru **genate* se poate constată influenţa altor cuvinte cu înţeles înrudit: *gienoate* < **genate* + *coate* sau *cioate* (cf. versul citat şi glosa); *gionate, gionoate* şi *cionoate* < **genate* + *cioante, cioate* sau *coate*[1]; *gioante* < **genate* + *cioante.*

5. A păcà-ţ-.

Pe f. 114 r⁰ a unui manuscris din jum. I a sec. XVII al d-lui I. Martian găsim următoarea propoziţiune: „*şi toate dzilele ascultă doamne robul tău Ghiorghi[e], arată putĕrĭa ta, şi* pacă (scris: пакж) *pre castă fiară rĕ suptŭ pičoarele mĭale ca să vadză toţi oamenii că eşte* (sic, cit. „eşti") *tu domnŭ a toată lumĕ*", unde *pacă* (r. 2), în cazul că aşa fusese scris şi în original şi copistul a copiat exact, este, evident, *a păcà* < paco, -are „a supune", „a îmblânzi", forma simplă a actualului *împăcà*. Curând după vremea când s'a copiat manuscrisul, forma aceasta a trebuit să dispară, căci cineva, care a utilizat manuscrisul şi a întregit ulterior unele lacune de silabe şi litere ale acestuia cu o cerneală ceva mai spălăcită, a pus deasupra acestui cuvânt, pe care nu-l mai înţelegea, litera *l*, ceea ce ar da *placă*, fără ca propoziţiunea să aibă înţeles. Cel ce a făcut acest lucru probabil se gândia la *pleacă*, cu atât mai mult că şi în text pe p. următoare, r. 3 găsim: „*iară sf[â]ntul ghiorghi dzis[e] cu tăriia lu dumnedzâu plĕcâ-te fiară amară şi vinâ după mine*". In alte texte lui *pacă* îi corespunde verbul *calcă*. Totuşi n'avem de ce să ne îndoim în posibilitatea citirii *pacă* care are un înţeles clar şi ne-a putut păstrà forma şi înţelesul primitiv al unui vechiu element al limbii noastre.

6. A părà-ţ- şi a depărà.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In „Rugăciunea sfântului Sisin contra afurisitului drac", păstrată în Codex Sturdzanus, găsim următoarele propoziţii aproape identice: *Şi începù dracul a se ğurà să mă parde de tăria înfri-*

[1] Etimologia dată de A. Scriban, *Arhiva*, XXVIII, p. 239: „vine din **cinoate*, iar aceasta din *cioante*, pl lui *ciont* (Trans.) ‚os' < ung. *csont*" trebue respinsă, mai întâiu fiindcă fenomenul svarabhakti nu e propriu

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

catului scaună (p. 123) şi *Şi începù dracul cu lacrămi a sâ ğură să mă parde de tăria înfricatului scaunul* (p. 124)[1]. Hasdeu nu ştie să explice pe *să mă parde de tăria* „unde în ambele locuri lui *să mă parde* îi corespunde în textul slavic adverbul **тако** „aşa"[2]:

Textul slav este: **и начеть дїаволъ клетисѣ, такоми сила страшнаго пр҃истола**[3]. Dacă-l cercetăm mai cu grijă ajungem la convingerea că *să mă parde* nu-i corespunde lui **тако**, ci lui **сила** şi trebue să fie un verb cu înţelesul lui „opresc", „cuntenesc" din vechile noastre rugăciuni de alungarea dracului[4]. Deşi din punctul de vedere al grafiei se aseamănă foarte mult şi s'ar înţelege şi ca sens, *în să mă parde* nu poate fi vorba de o formă a verbului *a pierde*. Nu se poate citì „pîardă", căci în acest caz o construcţie cu *de* ar fi imposibilă. Nu poate fi nici „pîarde" care în conjunctiv (şi *să* arată că e vorba de un conjunctiv!) la pers. I şi III plur. are alte forme (*să mă pîerd* şi *să mă pîardă*), iar după *să mă* poate urmà numai pers. I sg. ori III plur. S'ar fi putut întrebuinţà persoana întâiu şi după ea *de* dacă construcţia ar fi pasivă. Citirea *să mă pîerd de tăria înfricatului scaunŭ* însă nu e probabilă din pricina că în amândouă cazurile avem scris clar *a* în locul lui *îe*. Greşala aşadar nu e aici. Persoana III fără *de* s'ar fi întrebuinţat dacă construcţia ar fi fost transitivă. Dar *de* nu numai că nu lipseşte, ci chiar se repetă.

Mai probabil e că avem de a face cu dittografia lui *de*. Vom citì deci: *să mă par de tăria înfricatului scaunŭ*. Dittografia lui *de* a putut să se facă numai odată în original. Copistul Codicelui Sturdzan a repetat-o şi în cazul al doilea, deoarece nu mai înţelegeà cuvântul pe care-l copià şi prin dittografia lui *de* acesta ajungeà mai înţeles pentru el fiind apropiat de „a pierde".

Dacă cumva *a* iniţial din *apărà* nu s'a contras în *a* de la infinitiv, o dovadă pentru probabilitatea acestei citiri ne dă şi următorul pasaj scris, ce e drept, de un Sas, la 30 Aprilie 1736: „şi aşa ačasta în putere nostra nu ste, întru acestă tămplare a parà (= „părà") sau oprì..."[5] Sasul cunoşteà cuvântul din graiul viu, dar se auzeà rar, de aceea e nevoit să-l gloseze.

[1] Hasdeu. *Cuv. d. bătr.* II, p. 290.

[2] Hasdeu, *ibid*, p. 297, nota 58.

[3] Hasdeu, ibid., p. 290.

[4] V. acest buletin, p. 248—9.

[5] St. Stinghe, *Documente privitoare la trecutul Românilor din Şche*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

Cât priveşte originea lui *par*, el nu e decât corespondentul verbului latinesc simplu parare din care s'a compus apparare > *apără*, care, mai ales în limba veche dar şi astăzi în unele regiuni, mai are înţelesul de „a opri", de „a sprijini, a ocroti, a susţine"[1]. Parare a mai dat şi în alte limbi romanice corespondente cu înţelesul românescului vechiu *a părà*[2].

In familia lui *părà* -i- şi *apără* întră şi *depără* vb. intr. l-a „a ferì, a înlăturà cu mânile ori cu picioarele tot de pe lângă ori de pe tine şi apoi a purtà mânile ori picioarele de giaba prin aer" (*Şez.* II, 225) < *de-parare[3]. Cf. şi locuţiunea *„bun şi de apărat şi de depărat"* (Com. I. Corbu, Zagra, jud. Bistriţa-Năsăud)

In exemplul: *Te-a mai durut măseaua? — Nu aşa rău, numai m'a depărat un pic* = „m'a săgetat niţel, mi-a cauzat nişte junghiuri mai slabe" (Com. Corbu, Zagra, jud. Bistriţa-Năsăud) însă probabil avem de a face cu un sens mai depărtat al lui *depărà* (*dăpărà*) „(s')arracher les cheveux; plumer" < depilare[4] ori cu un corespondent al lui de-palare (< palus, -um „par") care ca sens e identic cu impalare > *împărà* „garnir de pieux, palissader; empaler"; megl. *ămpărari*; ar. *ampărare* „frapper d'un coup de corne"; *empaler*; nprov. *empalà*; cat., sp. *empalar*; port. *empar*[5].

7. A se şustà.

A se şuştà = „a se răsvrătì, a cârti împotriva cuiva": *Şi după atâtea rele noi încă ne mai şuştăm în potriva lui Dumnezău!* (T. German, în *Comoara Satelor*, I—1923, No. 1, p. 15, în Sâmbotelec, jud. Cojocna) < lat. suscĭtare „a ridicà, a mişcà, a răsculà, a răsvrătì"; cf. şi ital. *metter in susta* „aufregen", *susta* „Sprungfeder"; span., portg. *susto* (> log. *assustu*) „Schreck"

[1] *Dicţ Acad. Rom.*, I, p. 186—7.

[2] Meyer-Lübke, *REW.*, p. 461, No. 6229.

[3] Dr. G. Pascu, *Etimologii româneşti*, Seria I, Iaşi, 1910, pp. 22—23, „rătăceşte" când il derivă din „*depalo = *palor* aller ça et là, errer, courir en désordre, être dispersés, comp. şi *palans* qui s'égare, égaré, perdu, éperdu".

[4] Candrea-Densusianu, *Dicţ. et. al limbii rom.* I, p. 200—201, No. 1329.

[5] Ov. Densusianu, *Romania*, XXXIII, 70; Candrea — Densusianu, *o. c.*, p. 200, No. 1325; Meyer-Lübke, *REW.*, p. 315, No. 4292.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

REW, No. 8482. Pentru fonetism cf. *uştà* < **uştetà* < ōscĭtare, dat de G. Giuglea, *Dacoromania*, I, 252. *S* iniţial a fost asimilat la *ş* următor când legătura cu adverbul *sus* nu a mai fost simţită.

b) Elemente slave.

1. Cârmoajă.

Un cuvânt, pentru a cărui origine nu s'a dat încă o explicare mulţămitoare, este *cârmoájă* s. f. (Mold., Transilv.) plur. *-móji* şi *-moáje*, care mai are şi forma *cârmójie* s. f. (cf. H. II, 25; apoi: *Tătărcuţă roşie, Plină de cârmoiie?* = „Piperul". Gorovei, *C.* 289; Pascu, *C.* I, 19)[1] şi diminutivul *cărmojiţă* s. f: *Să vii şi la-a mea uşiţă, Să-ţi dau şi eu o cărmojiţă, Uscată de nouă ai* (Viciu, *Gl.*, Cuşma, lângă Bistriţa).

Cel mai vechiu exemplu pentru *cârmoajă* este: *Şi dzise Domnul: io săntu Dumnedzei[i] lorŭ, ce ei upuvàiia spr-inşi; ce grasul cumăndariloru lă măncaţi, şi bĕţi vinul[.] cărmujurele lor? Se vie* (*se învie*, Psalt. Vor.) *şi se agiute voao şi se vie* (= „fie") *voao coperitori* (L. Bianu, *Psalt. sch.*, 497; I.-A. Candrea, *Psalt. sch.* etc, $317/_{14}$)[2].

Acest citat ne păstrează şi cel dintâiu înţeles al cuvântului românesc, anume pe acel de „prinos" sau „libamen", „aspersion", „Spende" căruia-i corespunde (cf. *vinum libaminum* în Vulg.; *le vin de leurs aspersion* în trad. franceză; *prinoasele* în Psalt. Vor.; *vinul trebilor* în Psalt. lui Dosofteiu; *vinul' turnărilorŭ lorŭ* în

[1] Cf. şi *gârbojie* în *Dacoromania* I, 290.

[2] Dl Candrea în vol. I, p. CCXXXIII al lucrării sale explică pe *cărmujure* astfel: „*cărmujurele* (*S* cânt. II, 38) trebue să fie o greşală în loc de *cărmurele* < **cărmu* < κρωμυ „victus". Totuşi nu e sigur, căci cuvântul e trecut între „cuvinte a căror origine a rămas încă necunoscută sau pentru care etimologiile nu sânt deplin mulţumitoare". Observăm apoi că Berneker, *SEW.* 621 nu admite decât sl. *kroma*, nu κρωμυ.

Dl G. Pascu, *Ist. lit. sec. XVI*, 91 citeşte *cârmujure* = *cârmojure*, pl. de la *cârmoajă*. Nu propune însă nici o etimologie.

Cihac, II, 43 aduceà în legătură pe *cârmoajă* cu slav. *kroma*, gândindu-se în rândul întâiu probabil la rus. *kromuša*, *kromočka* „bucăţică de pâne". Tiktin, *Dicţ. rom.-germ.*, 297 spune: „Wahrsch. zu deutsch *Krume*, slav. *kroma*". Dl Bogrea (*Dacoromania* I, 290) identifică pe *gârbojie* cu *cârmojie* şi *cârmâz*, iar în urmare pe *cârmoajă* îl crede un derivat al turc. *kyrmyz* „cramoisi", „vermeil".

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

Biblia de la 1688; *vinul pomenelor lor* în Biblia ed. Sf. Sinod, Bucureşti, 1914). Dacă recetim exemplul, ne putem convinge uşor că în *cărmujure* n'avem de a face decât cu o variare a lui *cumândare,* pusă ca apoziţie pentru a determină pe *vinul,* întocmai cum după *grasul* s'a pus ca atribut *cumândariloru,* care în acest caz se rapoartă la „jertfe", „sacrificii" de carne vie (*victimae* Vulg.). E vorba de *libamina* sau de *prinoasele, trebile, turnările, pomenele, jertfele, darurile, ofrandele* „lichide" aduse „bozilor", sau „idolilor", care le mânâncă şi le beau fără a-i şi ajută pe cei ce le aduc.

Acest înţeles ne duce şi la originea cuvântului, la baza căruia trebue să stea un intermediar slav al germanului *Kirchmesse* (scurtat: *Kirchmesz, kirmesz*), care a însemnat la început „hramul bisericii", apoi prin extensiune „o serbare populară lumească de la sate, împreunată cu joc, ospăţ şi târg", un fel de „paganalia", în sfârşit „dar" făcut cu această ocazie, „Kirmeszgeschenk"[1]. Germanul medieval *kermisse, kermesse* a trecut în mai multe limbi slavice luând deosebite forme pe care Berneker, *o. c.*, 501, le reduce la un tip comun *kermuš* sau *kermuša* (sorb. sup. *kermuša* 'Kirchmess': sorb. inf. *kermuša;* ceh. dial., mor. *karmaš* (*karmeš*), idem, şi 'Bewirtung nach dem Begräbnis oder nach dem Fürgang': slovac. *karmaš*; pol. *kiermasz*, dial. *kiermaz*, vechiu *kierchmasz*, idem, 'Jahrmarkt', dial. 'Jahrmarktsgeschenk', vechiu şi 'Festlichkeit, Gelage' în general; din pol. rut. *[kérmeš]*, rus. alb. *[kérmáš]*. **Cârmuşul* românesc vechiu a trebuit să aibă de la început nu numai înţelesul de „prinos", „jertfă", „dar" în general, ci şi pe acel special de 'Bewirtung nach dem Begräbnis oder nach dem Fürgang', de „comând, comândare", „pomană" sau „milă".

Din punct de vedere formal *cârmuş* — întocmai ca şi *bruş* sg. refăcut din pluralul lui *brus* < sl. *brus* propriu „fărâmă", „frântură", „bucată") care a dat *bruj, lugoş* (< ung. *lugas*) care a dat *Lugoj* şi *Logoj* etc. — a luat forma *cârmuj,* cu pluralul *cârmujure,* fiind considerat colectiv.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cu timpul, deoarece „ospătarea", „dăruirea" sau „miluirea" cerşitorilor se făceà şi se mai face încă la sfârşitul „comândării",

[1] Cf. M. Heyne, *Deutsches Wörterbuch*, ed. II, Leipzig, 1906, vol. II, s. v. — Aceleaşi înţelesuri le dă şi Berneker, SEW., 501 după I. Grimm şi W. Grimm, *Deutsches Wörterbuch*, Leipzig, 1854 s. v., vol. V, 822.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

„pomenei“ sau „praznicului“ cu ce „rămâne“ de la cei care sânt chemaţi în rândul întâiu, slujbaşii bisericei şi rudele mortului, ea nu se poate face de cele mai multe ori decât cu „resturi“, de obiceiu „coji“, *cârmujul* a fost modificat prin influenţa lui *coajă* [1], nu numai ca formă, în *cârmoajă* (şi pluralul îl poate face acum numai în *-i*, mai rar în *-e*, ca şi *coajă*), ci şi ca sens, însemnând: 1⁰. „resturi“ (com. Corbu, Zagra): *când la urmă* [după ospăţ] *le-au rămas vr'o câteva cârmoji* (Sbiera, *Pov.*, 170/41); 2⁰. „coajă de pâne uscată“ (Şez. V, 58/4; com. G. Tofan, Bilca în Bucov.; cf. şi *Contemporanul*, VII, II 9 şi S. Teodorescu-Kirileanu, *Săm.* III, 102).

„Miluirea“ e strâns legată de *cârmoajă*, mai ales în poeziile poporale care sânt mai conservative: *Să te miluesc şi eu Cu cârmoaja cea uscată*, *Pe cea poliţă-aruncată* (Bibicescu, *P. pop*, 55; *Şez.* V, 90 b/26; cf. Vasiliu, *C.* 130). Aici se mai poate cită şi exemplul dat mai sus pentru *cârmojiţă*.

2. Cănărhaciu.

În „*Cuvântu de toate darurele sv[i]nteĭ besereci, carele ce sâmtu*“, păstrat în manuscrisul liceului din Năsăud, despre care se vorbeşte în altă parte, ni s'a păstrat cuvântul *cănărháciu* s. m. în propoziţia: *ĭară diacul ce[-i] cănărhacĭul* (scris: кънѫрχачіоλ)[2] *este îngerul ce au şezut pre piatră, ce au arătat, şi mărturisit învierea lui H[risto]s*“. El trebue derivat din p.-sl. канарχъ „lector canonum“ (< gr. κανονάρχης, idem.) + suf. *-acĭu* (cf rus. alb. *kanarchista*, *kanarchist* „Vorsänger; Anstifter“, precum şi verbele p.-sl. канарχати, канонарχати şi конарχати < gr. κανοναρχῶ „lego canones“ ap. Berneker, *SEW.*, 479).

[1] Tot prin influenţa lui *coajă*, dar în altă ordine de idei, s'a modificat în *morcoajă* (Bugnariu, N. 262; H. XVIII, 4) şi *mârcoajă* (com. S. Pop) şi forma lui *morcoş* (H. XVIII, 142; Liuba-lana, *M.* 105), *morcoaşă* (LB; Dicţ.; H. XVIII, 277; Mat. Folc. I, 1241, 1242), *morcoaşe* (H. XVII, 8), *morocoaşe* (Vaida) „lamina ferrea, qua axis currus munitur“, „Happe“, „Achsenblech“, „Achsenbeschlag“ < ung. *marokvas*, care a dat şi srb.-cr. *marokvaša* (cf. Ierney János, *Keleti utazása* etc., Pest, 1851, I, 146; Cihac, II, 517; Alexics, *Magyar elemek az oláh nyelvben*, Budapest, 1888, 84; Mândrescu, *U.* 91). Doar *morcoaja* „fierul ce se pune pe capetele dricului (osiei) de la car pentru ca să nu se roadă de roată“ (Bugnariu, *l. c*) are întocmai forma *coajei*.

[2] Pentru ѣ = *i*, *î*, şi *ă* cf. I. Bărbulescu, *Fonetica alfabetului cirilic în textele române*. Bucureşti, 1904, pp. 358—363.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

3. Clasibocru.

Clasibócru s. m. este „cârligul de fier cu care se trag plutele; iapă, ciocârlie". Viciu, *Gl.* (Ieud, în Maramureş); cf şi Pamfile, *I. C.* 108. In partea a doua a cuvântului avem de a face cu rut. *bokori* plur. „Flösse" (Żelechowski., I, 38), iar în partea dintâiu ar puteà fi vorba de radicalul verbului slav *klěsnǫ, klěsnǫti* „a prinde, a legà" (cf. neologismul ceh. *za- klesák* 'Klemmhacken), v. Berneker, *SEW.*, 516.

4. Cleanţ.

Cleanţ, plur. *-uri*, s. a. însemnează: 1⁰. (Banat) „strâmtoare între dealuri cu drumuri tăiate din stâncă" (Liuba-Iana, *Maidan*, 45); „trecătoare peste dealuri, printre stânci"; p r i h o d, p r i o d (< sl. *prihodŭ*) (com. Liuba). 2⁰. P. ext. (Banat şi Oltenia) „sghiab, stâncă prăpăstioasă" *(Rev. crit lit.* III, 137); „râpă mare" (H. XVII, 7); „stâncă" (H. XVIII, 137; *Gr. băn.*; com. Coca); „stâncă pre carea omul nu se poate suì" (Liuba—Iana, *Maidan*, 55); „răpă stâncoasă" (*Conv. lit.*, LIV, 166, în Oltenia); „colţ de stâncă" (Viciu, *Glosar*, Jiu). Cf. şi: Cătană, *Pov. Băn*, II, 23; Popovici-Bănăţeanul, *Nuv.* 166, 182, ap. Tiktin *DRG.*; Pamfile, *Duşm.*, 4; Hodoş, *P. pop.* 340; Densusianu, *Gr. Ţ. Haţ.*, 94.

Fără îndoială avem de a face cu un împrumut din s.-cr. *klánac*, G. *klánca* „Engpass"; cf. şi slav. *klanəc*, ceh. *klanec (hory)*, plb. *klúonac* (< p.-sl. *kolnъcь*), ap. Berneker, 547, cu trecerea obicinuită a lui *a* în *ea* după *l* şi *r*. Ov. Densusianu, *Gr. Ţ. Haţ.*, 57, dându-i înţelesul de „stâncă ascuţită", îl derivă greşit din tema *kălŭ* cu înţelesul de „ascuţit", comparându-l cu rut. *klanci* „dinţi de lup", srb. *kaljak, kaljac* „dinte de cal".

5. Clinţ.

Clinţ, s. a. = 1⁰. „clin"; 2⁰. „pământ puţin, capăt de pământ arător ce cade cam de-o latură" (Vaida); derivă din slav. *klinec*, idem (cf. Berneker, *SEW.*, 519).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

6. Guşti, huşti, huşte, huscă.

In *Dicţionarul român-maghiar* de I. Ghetie, Budapesta, 1896, p. 170 se găseşte *gúşti* s. f. plur. = „sediment", „drojdie", care lipseşte din *Dicţ. Acad.*, litera G. Autorul îl cunoşteà probabil

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

Pe *guşti* îl avem din rusescul *gušta, gušča,* idem [1], iar ruteanul *hušča* „zeamă groasă", „drojdii" ne-a dat pe *húşti, húşte* s. f. plur. „sediment", în special (Mold.) „tărâţele ce rămân de la un borş, înăcrit de mai nainte" (Marian, *Se.*, II 6; cf. Şez. V 4/15, VI 65), „drojdii de borş" (Com. S. Popescu), foloştină (Grigoriu—Rigo, *M. P.* I 158). *Huşte* se mai rosteşte şi *hóşte* (Viciu, *Gl.*) şi *húce* (Pamfile, *B.* 26). Exemple v. *Dicţ. Acad.* II, 423.

Din *huşti, huşte,* care a fost considerat ca plural, s'a reconstruit (după analogia lui *muşte, muşti — muscă; lăuruşte, lăuruşti — lăuruscă; ruşte, ruşti — ruscă; gâşte, gâşti — gâscă* etc.) singularul *huscă*, care s'a izolat iarăşi pentru un înţeles special, acel de „sediment, bucată de sare dobândită prin fierbere sau evaporare din apă sărată (slatină, salamură)" (Pamfile, *C.* şi *I. C.*, 397; *Şez.* III 16/27; *Uricariul,* I 226/30, a. 1815; N. Iorga, *Doc. priv. la familia Calimachi*, Buc. 1903, I 513).

Prin extensiune s'a numit *huscă* „o bucată de astfel de sare albă (care are forma vasului în care s'a făcut, deci ca o căpăţână mică de zahăr, fără vârf), pusă în comerţ" (cf. Marian, *Na.* 179; *T.* 313; Sevastos, *N.* 87/22 în *Dicţ. Acad., l. c).*

Credem aşadar că e greşit să se despartă din punct de vedere etimologic *huşti, huşte* de *huscă*, cum face Tiktin *DRG.*, 744, pentru care etimologia lui *huscă* e necunoscută, ori *Dicţ. Acad. l. c.*, care îl aduce pe acest din urmă în legătură cu rut. *huska* „Gans", „Art Semmel" (cf. Berneker, 342). Chiar dacă rut. *huska* are şi înţelesul de „sediment de sare", cu acest înţeles el este reîmprumutat din româneşte, căci numai în limba noastră ar fi fost cu putinţă reconstruirea singularului *huscă* în forma arătată mai sus.

7. Hânsă.

Dicţ. Acad. II[V], p. 355, ne dă de două ori cuvântul *hânsă*. 1°. Ploaie scurtă, la intervale. *A mai trecut o hânsă.* Com. I. Corbu (Zagra, I. Năsăud). 2°. Dor (com. A. Tomiac, Straja în Bucovina): *Cât stai prin străini, nu te-apucă hânsă de casă?* Com. G. Nistor (Bucov.). La acest din urmă se adauge că etimologia

[1] Propriu „drojdiile sau ce se lasă la fundul unui fluviu", Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului,* II 37.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

e necunoscută („În partea dintâi a cuvântului pare a fi ung. *honn*“ [1].

Cele două cuvinte, cred, nu pot fi despărţite deolaltă. Aceasta se va vedeà din cele următoare.

Lângă *hânsă* totdeauna se găseşte, ori cel puţin se înţelege, un atribut genitival cu prepoziţia *de*. Astfel în propoziţiunea comunicată de consăteanul mieu Corbu: *a mai trecut o hânsă*, chiar dacă nu s'a spus, se înţelege: *„de ploaie“*, cel mai obicinuit atribut genetival pus lângă *hânsă*, pe care l-am auzit în satul mieu de nenumărate ori. Nici propoziţiunea comunicată de G. Nistor nu e completă, deşi, din întâmplare, aceasta are după *hânsă* un atribut genitival cu prepoziţia *de*. Aici se înţelege, deci ar mai trebui să se întregească între *hânsă* şi *de casă*, şi „de dor“: *Cât stai prin străini, nu te apucă hânsă* (mai bine: „câte-o hânsă“) *de dor de casă?*“.

Examinată după aceste constatări, *hânsa* înseamnează „ceva ce vine pe furiş, stă puţin şi dispare după ce ţi-a pricinuit oarecare supărare“. Aşa e *hânsa de ploaie* care împiedecă strânsul fânului, seceratul, săpatul etc. Strecurarea pe furiş a *hânsei* e evidentă şi din tâlmăcirea propoziţiunei a doua, care s'ar puteà redà prin: *Cât stai prin străini nu te fură dorul de casă?* Dl Bogrea îmi atrage atenţia asupra unui interesant pendant: alb. *repinë* „plötzliches Unwetter“ < it. *rapina* (G. Meyer, *EWA*, 366).

Astfel *hânsă* s'ar puteà înlocuì în cazul întâiu poate cu „undă“, în al doilea cu „suhă“ s. „sucă“, (acesta la început aveà, evident, înţelesul de „sete“, cf. sl. *suhŭ* „siccus“, apoi pe cel de „dor“), dar înlocuirea nu o acopere pe deplin.

În altă ordine de idei e apropiat de *hânsă* în privinţa sensului cuvântul *raită* < ung. *rajta*. Cf. *Am lucrat o hânsă* = „câtăva vreme, o bucată, un dărab“ (Com. S. Pop).

Considerat astfel cuvântul pare a fi indentic cu acel *hânsă* < p.-sl. **hąsa* „pradă“, „tâlhărie“, „Einfall“ (< germ. *hanse*) care se întâlneşte într'un document slavo-român dat de Radul II în 1421 [2] şi a dat naştere vechiului nostru *hânsar*, un fel de „haiduc slobod“ constatat încă prin sec. XV [3], ori chiar „hoţ“, „hoaţă“, căci, cum îmi atrage atenţia tot dl V. Bogrea, avem atestat la Suidas, II, 1650: χονσὰ παρὰ τοῖς Βουλγάροις οἱ κλέπται.

[1] Acest *honn* însemnează: „zu Hause“.

[2] V. I. Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI.* Vol. I, 1413—1508, Bucureşti 1905, p. 9 şi 395.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

8. Hârdoa! şi hârdoc.

Atât interjecţia *hârdoa!* (Bucov. Marian; Valea Someşului de sus, N. Drăganu), strigăt prin care se alungă, se depărtează berbecii, care mai are şi forma *hordoà* (com. I. Grămadă) şi *hurdoà* (H. I 58), cât şi *hârdóc* s. m. (Câmpia Transilv.) = „berbece“ (Viciu, Gl.), pe care le dă *Dicţ. Acad.* II^{v}, 365 fără a propune vreo etimologie, nu se pot despărţi de rut. *chyrdá* „Schar kranker od. magerer Schafe“ şi *chyrdnik* „abgegrenzte Räumlichkeit für die *chyrdá*“ (Żelechowski, II, 1048).

c) Elemente germane şi săseşti.

1. Cioflânc.

Cioflânc, plur. *-uri*, s. a. = „pană, cârlig de fier pentru tras butucii, bârnele etc.“ (*Şez.* II, 23; Pamfile, *Ind. casn.*, 23; *Ion Creangă*, IV, 131; com. Marian şi A. Tomiac; H. X, 424; cf. şi Goroveiu, *Cim.*, 302 şi Pascu, *Cim*, 142). Dialectal şi *şoflânc* (Pamfile, *Ind. casn.*, 103 după Dan, Straja, 51).

Cioflânc ne-a venit din săs. *Schivlənk* = germ. *Schiebling* (cf. şi ung. *csafling*, *csopling*, Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 794, care pare a fi din româneşte).

2. Claus.

Cláus = 1^{0}. Întocmirea făcută în părţile superioare ale unei ape cu scopul de a adună apa pentru plutirea lemnelor de la munte; h a i t, o p u s t, h a v u z, s t ă v i l a r, z ă t o n, l a c etc. (com. Ittu, în Banat). 2^{0}. (P. e x t.) Grămadă de lemne care se adună mai ales în urma închiderii scocului, la capătul din sus al acestuia. (Com. Ittu, în Temeşeşti, jud. Arad, şi în Haţeg). 3^{0}. (P. e x t.) Grămadă de lemne formată la săritoare (sărita) scocului (com. Ittu, în Temeşeşti, jud. Arad). 4^{0}. (P. a n a l.) Orice grămadă mare neregulată de lemne de foc; f a l, v i c i u, c l i t, c l a e (com. Ittu, în Bouţariu v.). Plur. *-e* şi *-uri*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Claus se derivă din din germ. *Klause* (< lat. *clusa*, *clausa*). 1^{0}. „Kluft; Wasserdamm, Schleuse; Zelle“. 2^{0}. (Im Wasserbau), eine Art Schleuse, zur Aufstauung und Anschwellung eines Gebirgswassers und zum Flössen des Holzes“.[1]

[1] M. Heyne, *Deutsches Wörterbuch*, v. II, Leipzig, 1906, col. 365.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

3. Climunc.

După o comunicare a lui A. Tomiac (Straja, în Bucovina) pentru *Dicţionarul Academiei Române*, *climúnc* însemnează „unghiu", „clin". Este, evident, o contaminare a germanului *Krümmung* + rom. *clină* sau *clin*.

4. Hanţ.

Hanţ s. a., pentru care în *Dicţ. Acad.* II^{v}, 355 se dau, împreună cu exemplele necesare, următoarele înţelesuri: 1^{0}. (Transilv.) „Carne" (de obiceiu tare); 2^{0}. Cuvânt de batjocură dat la vite slabe s. la porci; apoi fig. *hanţă* „haină de purtare, de lăpădat" (p. 356) şi derivatele *hănţos, -oasă* „mare iubitor de carne", *hănţuì* „a tăià bucăţi (despre carne), a măcelări, a dărăburì; a târî, a trage pe cineva cu putere la pământ", *hănţău* „scăunoaia rotarului în care se înţepenesc spiţele, când se cuţitoesc" (ibid.), poate şi *hanţuşcă* „femeie a dracului" (ibid.), — trebue derivate din săs. *hânts*: 1^{0}. „grosses, mageres Vieh"; 2^{0}. „lange, dürre Person" (< mgs. **huonz*, cf. gm. *hûzel, hô[t]zel* „dürres Stück Vieh, gedorrtes Obst"; „eingeschrumpfte Person"), pe care-l găsesc la Kisch, *NWW.*, 94.

Pentru *hănţuşcă* şi *hănţuì* cf. şi ungureştile *hanc* „zburdălnicie", *hancároz, hancározik, hancol, hancul, hancoz, hancurákodik, hancúz, hancúzik* (> *hancuzás*) „a fi zburdalnic s. obraznic; a trânti la pământ, a sfârtică, a dripì, a strivì, a rupe, a sfâşià", şi varianta *hinc*, de aici *hincároz* „a fi zburdalnic", *hincol* „a aduce în dizordine, a împrăştià patul, fânul, paiele prin trântire, zvârcolire pe ele" întrebuinţate în regiuni foarte variate, unele şi în regiunile româneşti (v. Szinnyei, *MTSz.* I, col. 800 şi 863).

5. Hip.

In *Dicţ. Acad.* II^{v}, 392 se dă *hip* s. a. după o comunicare a lui Liuba, după care „celor neastâmpăraţi s. nervoşi li se zice: *că doar nu eşti cu hipuri de nu mai ai stare!*

Acest *hip* în Banat pare a fi intrat din şvăbescul *Hieb* (cf. fam. *einen Hieb haben* „a fi cherchelit"). Germanul *Hieb* a străbătut şi în limbile slavice cu înţelesul de „moment", cf. Berneker, *SEW.* 387.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

6. Hoia.

Hoia, deal lângă Cluj, locul unde se fac de obiceiu excursiunile şi petrecerile câmpeneşti, trebue derivat ori din săs. *Hoi* = „Höhe“, „Anhöhe“, ori din *hui* s. *hoi Â* = „hohe Aue“, „hohes Ried“ (cf. *af dər Hoi* (= „Höhe, Anhöhe“), *of dər hui Wuart*, ap. Kisch, *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*, 59 şi *Â*, *Au* = „Aue“, ibid. 11).

7. Şteap.

Şteap, plur. *-uri* s. a. 1⁰. „o bucată de lemn cu care se svârle după oi“ (*Şez.* III, 89/23) ori „după poame“ (Valea-Someşului, N. Drăganu); 2⁰. P. ext. „cotor de iarbă în urma cositului“ (H. IX, 98, în Mehedinţi; cf. şi Ispirescu, *Leg.* 326); 3⁰. P. anal. „o bucată mare de mămăligă, pâne etc.“ (*Şez.* V, 7/7; *Ion Creangă* II, 80); nu e o variantă a lui *şteamp* „maiu, pilug, pociump“ < *Stampfe*, cum crede Pascu, *Et.* 70, ci derivă din germ. *Stab* „bâtă“, „nuia“, rostit *Stap*, cu diftongarea obicinuită a lui *a* după *şt-* pe care o arată şi *şteamp* şi *şteand* < săs. *Stand*, apoi *ştiurţ* < *Stürze*, *ştiuc* < *Stück*, *ştiolnă* < *Stollen* etc. (cf. Borcia, *Jahresbericht*, X, s. v.). Cuvântul pare a fi venit prin militarii austriaci, nu prin Saşi, în limba cărora găsim rostirea *Staf* (Kisch, *Vgl. Wb.*, 214).

8. Ţandură.

Ţandură şi *ţandără* s. f. = 1⁰. „bucată, despicătură de lemn, aşchie de aprins focul“; 2⁰. „pricină de ceartă“; trebue derivat din săs. *zander* = fr. mosel. *zonder*, germ. mod. *Zunder*, pe care-l dă G. Kisch, *Vergl. Wbuch*, 251. Din săseşte e şi ung. *candër* (Săcădate, jud. Sibiu, *MNyelv* VI, 378). In schimb din rom. este *cándra* (din Secuime, *Nyelvőr* XXX, 544) 1⁰. „leaţ subţire“; 2⁰. „aşchii s. bucăţi de scânduri rămase din fabricile de scânduri“ (Dămian, *Nyelv. Füz.* LXVII, 18; Gombocz—Melich, *MEtSz.*, 611). *Cangora* (com. Vas) „despicătură, aşchie“, „Hobelspan, Holzsplitter, ein kleines Stück“ (cf. Gombocz—Melich, *ibid.*, 612) însă pare a fi trecut la Unguri prin limba ruteană.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

d) Elemente ungureşti.

Începând o revizuire a elementelor ungureşti, am dat peste un număr însemnat de etimologii şi alte lucruri nouă, care rămâne să fie coordonate mai târziu. Pentru a se vedeà felul cum înţeleg această revizuire, dau mai la vale câteva din etimologiile găsite ori rectificate.

1. Atârnaţi.

Dicţ. Ac. I, 345 supt cuvântul *atârnat, -ă*, adj. dă o formă „substantivată" a acestuia: „(In Râmnicul-Sărat) *Atârnaţi* = stâlpii care sprijină streşina casei, numiţi în Mold. d r e g i s. d i r e g i, iar prin Prahova s t â l p i d e p ă l i m a r. *Damé*, T. 95". Aceeaşi informaţie o găsim şi la Pamfile, *Industria casnică la Români*, Bucureşti, 1910, 403 şi 423, care se bazează probabil tot pe Damé, *l. c.* Evident însă acest *atârnaţi* nu e însuşi adjectivul *atârnat, -ă*, ci numai contaminarea lui cu *târnaţ* < ung. *tornác* (< sl. *trŭnac*) „der Vorhof, der s. die Hausflur, der Gang". In adevăr *târnaţul* nu e decât o prispă (de lut sau lemn) cu stâlpi, popi, dregi s. diregi, pe care se sprijină streşina casei, care, din pricina aceasta, se face în partea respectivă mai lată ca de obiceiu. La cei ce n'au înţeles cuvântul *târnaţ*, aceşti stâlpi, meniţi să proptească streşina, au putut să trezească, prin asociaţie, ideea atârnării de streşină (cf. şi *ceatârnă* < *ceternă* din ung. *csatorna, csaterna*, care a trebuit să aibă o formă mai veche **cseterna*, v. *MEtSz.*, 886—8 + *atârnă*, cf. Puşcariu, în nota *DR.* II, 815).

2. Birgă.

Un cuvânt care lipseşte din *Dicţ. Acad.* e *birgă* „scădere", „defect", „vină", „hibă". Se găseşte în I. Ghetie, *Dicţ. rom.-mag.*, p. 41, cu înţelesul „hiba", „fogyatkozás", „hiány". Mai cunosc de pe Valea Someşului derivatele *birgoş* şi *a se birgoşi*, care se spun despre vite, fructe etc. Despre vitele care au gaură pe limbă, sânt ciumpave ş. a m. d. se zice că sânt *birgoşe*. Asemenea despre fructele viermănoase. *S'a birgoşit* o vită când începe să urineze sânge, să şchiopăteze ş. a.

Cel mai vechiu exemplu pare a ni se fi păstrat în un vechiu manuscris, în care după textul Paliiei de la Orăştie, ni se dă şi continuarea acesteia. Forma în care ni s'a păstrat e co-

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

ruptă: *bilnă* în loc de *birgă;* cel puţin Mangra, *Cercetări*, p. 20, aşa citeşte cuvântul căruia în textele ungureşti îi corespunde „makula". Dar iată însuşi textul: *să aliagă şi din feciorii lui Izdrail şi din sămânţa împărătească şi din a Domnilor, în carii n-are a fi nici o bilnă* (=„birgă"), *ce să fie înfrâmsăcioşi, în frâmseţea ochilor şi cu minte...*

Cuvântul evident, nu se poate despărţi de ungurescul *birge* „scabies in corpore hominum et aliorum animalium, praesertim ovium", care are şi derivatele *birgés, birgésedni*, v. Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 410, unde se va mai adauge şi forma *birgej* din expresia secuiască *egye meg a birgej* cu înţelesul de „suterană, cimitir scobit în stâncă" citată în *MNyr.*, XLVI, No 1—2, p. 21. Etimologia cuvântului unguresc e necunoscută. După Munkácsi, *Nyk.*, XXXII, 282 ung. *birge* trebue adus în legătură cu ung. *birke* (com. Somogy) „pediculus", „Laus", pe care-l compară cu ciagat. *bürke, büirge, bürgü* „Floh" = osm. *bire, pire, püre*, idem; = calmuc. *bürge*, idem; = mongol. *bürge* „Zecke", „Hundszecke", „Schaflaus" Gombocz, *MNy.*, III, p. 68 şi *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne*, Helsingfors, XXX, p. 213 crede că poate e identic cu *birka, birke* „Schaf", care e plină de căpuşi (cf. şi *MEtSz.*, 411). Pe acest din urmă îl consideră de origine moravo-cehă (*MEtSz*, 410—411, unde se dau şi variantele).

3. Bumbic.

Bumbic s. a. = (Bucov.) „loc foarte adânc în apă, cu învârtitoare", „bolboacă", „ochiu de mare" (*Dicţ. Acad.* I, 689) este întru toate corespondentul ungurescului *bombék*, un derivat al radicalului *bomb-* „a ţâşni", „a răsări", „a înmuguri", „gemmascere", care la originea sa a însemnat „a se învârti", „a se încurcă", „a se încâlci", „a se învălmăşi", „a face nod", cf. Gombocz-Melich, *MEtSz*, 406 s. v. *bimbó*. *Bumbic* deci ar fi un împrumut relativ vechiu care şi-a păstrat însemnarea ungurească primitivă*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

4. Chelteu.

Cheltéu, plur. *-áuă*, s. a. = „coş de împletitură din paie s. din fâşii de lemn flexibil" (*Conv. lit*, XLIV—1910, vol. 2, p. 508; Weigand, *Jahresbericht*, IV, 288; Păcală, *Mon. Răş.*, 159); „instrument de pescuit" (Antipa, *Pesc*, glosar, în Sibiiu).

* [De la acelaşi radical verbul *îmbumbì* „a înmuguri". Pamfile, *Agric.*

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

Cuvântul trebue derivat din ung. *költő* < *költeni*, (*kötni*, *kötteni*) 1⁰. „a transportà“ ; 2⁰. „a scoate (cânepa din topilă s. topitoare)“ ; 3⁰. „a cheltuì“ (cf Szinnyei, *MTsz.*, I, 1205). Propriu deci *chelteu* = „coş de transportat“ (cf. şi *hurduzău*, *hărdăzău* 1⁰. „funie“ ; 2⁰. „odgon“ întins deasupra unui râu, cu ajutorul căruia se pune în mişcare podul umblător“ < ung. *hordozó* „cu care se cară, se poartă“, *Dicţ. Acad.* II, 421).

5. Cincădì.

Cincădì, vb. refl. IV-a = „a se mai socotì“, „a şovăì“ (Viciu, *Gl.*), derivă din ung. *csüggedni*, rostit şi *csüngedni* 1⁰. „perdre courage, se décourager, tomber dans l'abattement s'amollir“; 2⁰. „chanceler, vacciler“.

7. Cionae.

Cionáie s. f. se numeşte o „vită nărăvaşă“ (Rădulescu-Codin ; scris: *ceonae*), o „vacă nărăvaşă“ (Rădulescu-Codin, *Î.* 243; scris: *ceonaie*) ; cf. şi Pascu, *Suf.*, 204. Radicalul acestui cuvânt este ung. *csunya* „sălbatic“ (despre cai, tauri, oameni), Szinnyei, *MTsz.* 367, + suf. *-ae*, obicinuit la numele de vaci (cf Puşcariu, *Contribuţiuni*, p. 10; Pascu, *Suf.*, p. 203—4).

8. Cioplău.

Cioplău s. a. = „furcoiu“ de aruncat palele pe căpiţă (Viciu *Gl.*; Pamfile, *Ind. Casn.*, 143 şi *Agr.* 136, 158, 211, citând greşit *ciolpău*), derivă din ung. **csapló*, participiul prezent, întrebuinţat ca substantiv, al verbului **csaplani* (cf. *csaplás*, *csapláł*, *csaplal*) < *csapni* „a aruncà“ (cf. *felcsapni* „a aruncà sus“).

9. Cleştar.

Cleştár(iu) e numele popular al cristalului, având următoarele înţelesuri:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1⁰. Cvarţ necolorat, substanţă asemenea sticlei, dar mai vârtoasă şi mai străvezie (cf. Odobescu, I, 134/22; Jipescu, *Op.* 58; Pann, *Erot.* I, 52/21; apoi fig.: Sadoveanu, *P. S.* 156; Anghel, *Î. G.* 43). 2⁰. Sticlă frumoasă, albă şi limpede ca cristalul (Pann, *H.*, 41/19; Delavrancea, *S.* 139/18; Ispirescu, *Leg.* 294/18; Teodorescu, *P. pop.*, 62; *Şez.* IV, 155).

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03 UTC)

Se cunosc şi formele *crişţal* (Golescu, *Î.*), *crişţáiu* (LB.; Mândrescu, *L. p.*; Frâncu—Candrea, *Moţii*, 263), *cleştal* (Pontbriant), *crişţariu* (LB.).

Cum arată *ş* din deosebitele forme româneşti (excepţând neologismul *cristal*, care are altă origine), formele populare *crişţal, crişţaiu*, apoi din *crişţal* (prin asimilaţie) > *cleştal*, (prin asimilaţie, ori mai curând, prin schimb de sufix, cf. *melegágy* > *măligariu, tolvaj* > **tălhaiu* > *tălhariu*; *vătraiu*, ban. *vătraṅ*, pentru care cf. srb. *vatralj*, > *vătrariu*) > *crişţariu*, iar din *cleştal* (prin disimilaţie ori, mai bine, prin schimb de sufix) > *cleştar(iu)*, derivă toate din ung. *kristály*.

10. Dugleş.

Dúgleş, dúgliş adj. (Mold., Buc.) = „leneş, trândav, lenos, trântor (Alexi; *Ion Creangă*, III, 377, în Covurlui; Pamfile *B.*; *Şez.*, II, 47; com. A. Tomiac, Straja în Bucov.; Creangă, *Gl.* şi *Am.* 52 şi 120; Sev., *An.* 133; Gârleanu, *Cea dintâiu durere*, Buc. 1907, p. 43) n'are a face cu p.-sl. *duhŭ* „Atem", slav. *duha* „Geruch", cf. *duhluì, duhoare* şi rus. *zádhlyj* „muffig", deci propriu „puturos" = „leneş", cum crede Tiktin, *DRG.*, 581, nici nu e un derivat din ung. *dög* > *diúg*, care a dat pe *diugós*, cum crede Mândrescu, *El. ung.*, 67, ci rezultatul unei contaminări a ung. *dögös* „paresseux" cu verbul ung. *dögleni* 1⁰. „crever", „mourir", 2⁰. (Fig.) „être couché", „dormir", ori cu participiul acestuia *döglő*. O formă ung *döglös* nu avem atestată în izvoarele pe care le avem la dispoziţie; cf. însă, afară de *dögös*, şi *döghendi, döglödő* idem. Pentru desvoltarea formei şi înţelesului cf. *zacáş, zăcaş* „leneş, trândav, care numai zace", precum şi *puturos* „leneş".

11. Făcăleţ (*făcălete, făclău, făcău, făcăluì, făcălì, făcăi*).

Pentru substantivele *făcăleţ, făcălete* „băţ gros de lemn netezit, în formă de sul, întrebuinţat cu deosebire la (a)mestecatul mămăligii (cf. mestecău, mestecălău, melesteu, coleşar, mămăligar) sau al dulceţii, pe alocuri la măngălitul rufelor (cf. măngălău), la întinsul aluatului, (cf. sucitor), la îndesatul făinii, etc.", *făclău, făcău* „fusul pietrii de moară", „moară mică", ca şi pentru verbele *făcăluì*, „a mestecă fasole sau altă legumă frecând-o, zdrobind-o s. bătând-o cu o

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

lingură de lemn s. cu făcăleţul până devine groasă şi uniformă" (cf. sleì, răvări), *făcăli* şi *făcăì*, idem, pentru care *Dicţ. Acad.* II, 1, 2, 3 şi 4 dă numeroase exemple fără a propune o etimologie, Tiktin, *DRG*, 601 presupune că „probabil" e din ung. *fakalán, fakanál*, „Holzlöffel".

Cred că Tiktin are dreptate pentru următoarele motive. Forma ung. *kalán* o mai avem intrată şi în rom. *văşcălan* „vătrariu", propriu „lingură de fier", din ung. *vaskalán*. Ea a putut deci să intre şi în compusul *fakalán*, dând în româneşte **făcălan*.

Sufixul *-an* e foarte adeseori schimbat cu alte sufixe. Astfel, cum a arătat Puşcariu, *Contrib. la gram. ist a limbii rom.*, Buc. 1911, p. 17, *-ău* în loc de *-an* găsim în *balcău* < *bálkány; -an* în loc de *-ău* avem în *Jidan* alături de *Jidov* din un mai vechiu **Jidău* < *zsidó* (cf. p. -sl. *židovinŭ), şoldan* în loc de *şuldeu* < ung. *süldö, bădăran* alături de *Bădărău* < ung. *badaró* (cf. şi: *cârlău* < *cârlan; brădău — brădan, călău — călan, făgău — făgan, foltău — foltan, Dacoromania* II, 601; apoi: *bătălău — bătălan, lungău — lungan, codău — codan, gânscău — gâscan* etc.)[1]. În acelaşi chip a trebuit să se nască şi **făcălău* > *făclău* atestat la Cihac, II, 106, care-l derivă din slavoneşte.

Întocmai ca *handraleţ* (Pascu, *Sufixe*) < *handralău* (*hăndrălău, hondrălău*) „flăcău, în vârsta când umblă după fete" (*Dicţ. Acad.* II, 354) „vagabond" (cf. *a umblà handralău* = „încoace şi încolo, fără nici o treabă"), iar acesta din *vandralău, vândrălău* < ung. *vándorló* „vagabond" (Stan V, *Magyar elemek a mócok nyelvében*, 49), ori ca *husmete* „berbece prost", *huzmet* „piele de miel cu lâna mare < *hazman, hasman* „berbece jugănit" (< turc. *hasm* „abschneiden", *hasi* „scopit", cf. Tiktin, *DRG.*, 727; *Dicţ. Acad.* I, 315; Pascu, *Sufixe*, 39), s'a născut şi *făcăleţ* şi *făcălete*.

Radicalul verbal *făcăl-* din *făcăluì, făcălì*, a putut fi extras uşor din acestea, cf. citatul caracteristic: *Urzicele... se mestecă şi se freacă sau se făcăluesc cu o lingură de lemn...* (Marian, *S.* II, 283; *Dicţ. Acad.* II, 2). Din *făcăluì, făcălì*, simţindu-se *-ăluì, -ălì* sufix, s'a scos *fàcăì, făcău*.

[1] Prin un schimb de sufix asemănător s'a născut din *captar* (< ung. *kaptár* „Bienenkorb"; cf. şi srb.-cr. *kaptar* „Art Schutz der Bienenkörbe") forma *captan* > **căptălău* > *căptălan*.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03)

12. Filèndriș *(felendreș, feleandrăș)* ✝.

Cuvântul *filendriș* (Cihac II, 108) *felendreș* (C. Negruzzi, I, 145), *feleandrăș* (M. Costin, *Let.*, I, 233/1) e interpretat de *Dicț. Acad.* II, 94 „un fel de stofă fină de Flandra" și derivat după N. Iorga, *Viața femeilor în trecutul românesc,* Vălenii-de-munte, 1910, p. 201, din germ. *fländrisch.*

Deoarece propagarea lui *i* și *e* în grupa *fl-* nu e probabilă în românește, cred că interpretarea și în urmare și etimologia e alta. Cum arată documentele ungurești contimporane cu cronicarii noștri, avem de a face cu un corespondent românesc al ungurescului *fajlendis, fajlandis, fajlondis, fajlonghis,* ori al săsescului *fein lündisch* s. *lundisch.*

Pentru originea ungurească vorbește și forma *făleandrăș,* care se găsește într'o însemnare oficială de pe la 1628 (Ghibănescu, *Ispisoace și zapise,* I[2], p. 120), iar pentru cea săsească *„finländerisch oder Tropau* (sic) (*ein Preiss*) (sic) *ein Stück*... 26 dintr'o „notă" de mărfuri aduse în 1784 la București din Lipsca, Viena și Veneția (Doc. Hurmuzachi, XIX[1], p. 181)[1].

Ce privește cuvântul unguresc, el a fost interpretat ca „pannus Londinensis subtilis", deci ar fi un compus din *faj* = *fájin* (< germ. *fein*) + *lendis, landis, londis* (< germ. *lündisch, lundisch),* întrebuințat și singur pentru a însemnà „pannus Londinensis", „englisch Tuch" în general, precum și în compoziție cu *köz,* deci *közlandis* s. *közlondis,* pentru a însemnà contrarul lui *fajlandis, fajlondis,* adecă „pannus Londinensis vilis", „englisches Tuch geringeren Werthes". Compoziția se vede clar în următorul exemplu de la 1690 dat de Szarvas—Simonyi, *MNytSz.* I, 754: *kanavátz fajlandis, remek és közlandis*[2].

Totuși nu trebue să ne scape din vedere că între orașele din care își comandau postavurile lor Sașii, de la care făceam cele mai multe cumpărături în trecutul nostru, erà și orașul *Lund* (*Londinum Gothorum, Lundona, Lundia)* din Svedia[3]. Săsescul

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Amândouă aceste citate le datoresc colegului V. Bogrea.

[2] Cf. V. Lumtzer și I. Melich, *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter,* Innsbruck, 1900, p. 92 și 165—6; apoi Szarvas-Simonyi *MNySz.,* Szamota-Zolnai, *MOkSzl.,* s. v. *landis, londis, fajlandis, fajlondis, közlandis* și *közlondis.*

[3] Horváth Jenő, *Az erdélyi szász városok közgazdasági viszonyai a nemzeti fejedelemség megalakulásáig,* Gyula, 1905, p. 32.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

şi mgs. *lündisch, lundisch, löndsch,* din care derivă cuvintele ungureşti amintite şi care stă, mijlocit ori nemijlocit, şi la baza cuvântului românesc, ar puteà fi înterpretat deci nu numai „aus London“ [1], ci şi „aus Lund stammend“.

Intercalarea lui *r* a putut să se facă prin etimologia populară (cf. forma *finländerisch*) încă înainte de a fi intrat cuvântul în limba românească. E posibilă însă şi în limba noastră (cf. alături de *feresău* şi *ferestrău* < ung. *fürésző, arşău* <ung. *ásó* ş. a.).

13 **Foşodic, poşidic** *(poşodec, poşodic, pojidic, pojodic; poşondic, poşindoc; boşandic, boşindoc, boşândoc; poşârlic)*; **pojganie.**

Acest cuvânt e cunoscut în Muntenia supt forma *poşidic* s. m. şi s. a. cu sensul de „copil mărunţel, pipernicit“ (cf. Ispirescu, *Basme, snoave şi glume*, Craiova 1883, 76; Delavrancea, *S.* 40, ap. Tiktin, *DRG.*). In Bucovina şi Moldova are forma *poşodic* cu acelaşi sens (Şez. III, $^{85}/_{33}$; com. Tofan, Bilca, în Bucov.). Afară de această formă se mai aud încă şi *pojidic* şi *pojodic* (A. Scriban, *Arhiva,* Octomvrie 1923, p. 383). In Transilvania cea mai obicinuită formă e *poşodic* (cf. *poşodicuri* = „flişturi“, „Backfisch“, com. Corbu, Zagra). Se mai aud formele *poşodec* (Barcianu), *poşondic* (Lex. Bud.), *poşindóc* (Barcianu), *poşidichiu* (Bibicescu, *P. p.*, 207, nota). In ţinutul Năsăudului am auzit şi forma *foşodic.*

Fără îndoială numai o variantă a lui *poşodic* e *boşantic, -ă* adj., subst. *boşintoc, boşântoc, -ă;* der. *boşintocie*) „copil mic şi răsfăţat“, „pipernicit“, „fată mică, nespornică la mers şi greoaie la lucru“ (*Dicţ. Acad.* I, 623).

Tot aşa şi *poşârlic* = „poşidic“, care se întrebuinţează pe la Braşov (com. C. Lacea) şi în care a putut să intervină un schimb de sufix (probabil ung. *-alék* în loc de *-adék*) şi intercalarea lui *r* ca în *arşău, ferestrău* etc. ori contaminarea sufixelor ungureşti amintite în forma **-adlék,* în care *d* s'ar fi putut schimbà în *r* ca în *povirlă, poverlă, pohârlă* = *povidlă* < slav. *povidlo* etc., ori după obiceiul săsesc ca în săs. *purləgâr* < *potlogar* etc.

Prin extensiune *poşidic* sau *poşodic* se întrebuinţează şi pentru animale mărunte: *borş de poşodic* adecă „peşti mici“ (com. Tofan, Bilca, în Bucov.), *poşidicul de vânat* (Ispirescu, *Leg.* 288).

[1] Grimm, *DWb.*, 6, 1302.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

A. Scriban, *l. c.* observă cu dreptate că acest cuvânt e de origine ungurească. Etimologia lui (< ung. *posodek* şi *pozsodek*, de la *pezsgeni*, „a fojgăi") însă are nevoe de mai multe rectificări.

Adevărata etimologie a cuvântului, la care ne duce forma *foşodic*, este < ung. *fosadék* „mulţi copii mărunţi şi slăbănogi" (Szinnyei, *MTsz.*, I, 627), propriu „cufureală", căci *fosadék* nu e decât un derivat al unguresculuí *fosni* „a-i merge foalele", „a se cufurì" cu suf. *-adék*. Pentru înţeles cf rom. „câcăcios", „mucos" etc.

Cuvântul a fost contaminat în limba Secuilor şi Ungurilor din Ardeal cu *pos* „umblătoare", „closet" (cf. Szinnyei, *MTsz.*, II, col. 196) ori cu *possadék, poshadék, posvadék* „Morast", „Kot", „Pfütze", luând formele *posadék* şi *posadik* 1⁰. „fructe stricate"; 2⁰. „lături"; 3⁰ „murdăria cu lână broştească de lângă fântână"; 4⁰ „copii mărunţi" (Szinnyei, *MTsz.*, II, col. 196).

Poşodic, deci n'are nimic comun cu ung. *pezsgeni*. *Pozsodék*, în care cu greu ne-am puteà explicà trecerea în *d* a lui *g* din varianta *pozsogni*, nici nu e atestat. Schimbarea lui *ş* în *j* din *pojodic* trebue să o explicăm prîn influenţa lui *pojganie*, care nu e numai „un nume colectiv prin care se înţeleg larvele însectului numit lat. *Sciaria militaris Now*" (Marian, *Ins.*, 330), ci însemnează şi „mulţime, mai ales de fiinţe mici" (cf. A. Scriban, *l. c.;* l-am auzit şi eu pe Valea Someşului de sus). Acesta în schimb, dacă nu cumva e şi el la rândul său o alterare a onomatopoeticului *fojgăesc* (< *foşcăesc* = „foşăesc" + poate *vâjăesc* sau *bâjbăesc*), ar puteà fi derivat din verbul ung. *pozsog* (*pozsg-*) = 1⁰. „a mişunà" (despre animale mărunte); 2⁰. „a fierbe, a fermentà" (despre sângele animalelor, must etc.)[1], şi anume din înţelesul întâiu + suf. *-anie* (cf. *arătanie* „fiinţă mică, chircitură, stârpitură, Pamfile, J. III, ap. Pascu, *S.* 225; *pocitanie* „monstru", „chircitură", ap. Tiktin. *DRG.* 1196). In formele cu *b* a putut să se amestece *bozsog*, o variantă a lui *pozsog* (v. Szinnyei, *MTsz*, I, col. 175). E mai puţin probabil adecă să avem a face cu influenţa lui *boaşe* sau *boşorog* (cf. *Dicţ. Acad.* I, 623).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pentru terminarea în *-ndoc, -ntoc* a lui *poşindoc, boşintoc, boşântoc* cf. *dobitoc, sărăntoc*, apoi *nătântoc,* (< *nătâng* sau *netot* + *sărăntoc*) etc.

[1] Czuczor-Fogarasi, *A magyar nyelv szótára*, V, 339.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

14. Ghitruì, gitruluì.

Ghitruì vb. IV-a = „a apucà, a chinuì, a muncì tare, a gătì de zile, a străbate până la măduvă, a face de nimic“ (despre boală, patimi etc.), Viciu, *Gl.* Sensul „a sleì, a stoarce de puteri prin boale sau viţii“ dat pentru Mold. nord de A. Scriban, *Arhiva*, 1922, No. 4, p. 477–8 pare a nu fi prins exact, cf. *Contemporanul*, III 732, V[I] 299, V[III] 393, VI[I] 490; *Ion Creangă*, IV 401). Se aude şi în formele: *vitruì* (*Arhiva*, *l. c.*; *Contemporanul*, III 732, V[I] 299, V[II] 393, VI[I] 490); *gitruì (jitruì)* (com. G. Nistor); *gitruluì* (numai despre boale năpraznice, d. e. nebunie, turbă) (com. I. Corbu, Zagra, j. Bistriţa-Năsăud). Forma *jiturì*, dată de Viciu, *Gl.* (Reteag, Someş), cu toate că se citează mai multe exemple, pare a fi greşită, fie că Viciu a copiat greşit de pe fişele adunate prin elevii săi, fie că aceştia i-au dat-o aşa[1].

Forma cu *v-* e hiperurbanism. Cea primitivă e *ghitruì*, *gitruì (ğitruì)* şi trebue derivată, cum presupuneà Viciu, *Gl.*, din ung *gyötörni*, idem (şi în limba veche ungurească mai ales despre boale, nevoie, dracul, patimi etc., cf. Szarvas-Simonyi, *MNytSz.*, I, 1188). *Ğitruluì* poate să fie atât derivat românesc din *gitruì* (cf. *înjghebăluì* < *înjgheb*, *chefăluì* < *chef*, *drăcăluì* < *dracu*, *trebăluì* < *treabă*, *păceluì* < *pace*, *pizmăluì* şi *împizmuluì* < *pizmă*, *foşcăluì* = *foşăì* < *foş*, *râncăluì* < *râncău* etc., ap. Pascu, *Sufixe*, 419), cât şi un împrumut direct din ung. *gyötrelni* = *gyötörni*, cf. Szinnyei, *MTsz.*, I, 760. Etimologia lui A. Scriban, *l. c.*, care pleacă din forma *vitruì* (< „rut. *vtróiti*, *vtróĭuvati* a otrăvì, pol. *vtruć*, a stârpì prin otravă“) e cu totul greşită.

15. Hârgoiu.

În *Dicţ. Acad.* II[V], 366 găsim dat după *Şez.* VII, 190 cuvântul *hârgoiu* s. a. „o ţeavă lungă făcută din patru ţevi de soc, pentru bas“. Nu se propune nici o etimologie.

Hârgoiu trebue derivat din ung. *hörgö* (< *hörögni* „a horcăì“), care urmă să dea regulat **hergheu*, dar această formă a fost modificată de o parte prin asociarea cu *hârcăì*, de altă parte

[1] Cf. cele spuse la p. 6 relativ la felul cum şi-a adunat materialul altfel foarte bogat şi preţios, precum şi greşeli ca *îmbăjnà* în loc de *îmbăgiuà* (cf. *Rev. crit. lit.*, No. 2, Februarie 1894 şi *Conv. lit.*, 1910, vol. 2, No. 2, p. 132), *mărăşin* în loc de *mărăsân* „semn rău, coabă rea“ etc. care redau cuvinte tocmai din regiunea de unde ar fi să fie si *iturì*.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

prin partea finală a lui *cimpoiu*, a căruia parte este *hârgoiul* (cf. şi *bâzoiu* „partea cimpoiului care produce bâzâiala caracteristică a acestui instrument"). Un sprijin pentru originea ungurească a cuvântului e şi faptul că *hang* < ung. *hang* numeşte tot o parte a cimpoiului: ţeava care produce tonul bâzâitor ce răsună împreună cu melodia.

16. Haţcadău.

Haţcadău s. m. = (Munţii Sucevii, în Mold.) „gânsac, cocoş, etc. mare şi voinic" (*Şez.* V, 98 şi *Dicţ. Acad.*, II^{V}, p. 379). În ţinutul Năsăudului li se spune *haţcadăi* tinerilor care umblă seara la fete, ibovnicilor tineri: *Îmblă la ea câţi haţcadăi. Iară am văzut-o cu haţcadău' ei.*

Cuvântul corăspunde unui ung. *heckedö* < *heckedni* (cf. şi *heckelödni*), a cărui existenţă mi-o atestă dl A. Orosz. *Heckedö* e un cuvânt dialectal şi a putut da în româneşte **heaţcădău* > **haţcădău* > *haţcadău*. El are înţelesul celui ce „se hârjoneşte", „se hărăeşte", „se irită", şi „se fuduleşte", „se mândreşte", „se îngânfă" (cf. germ. *hetzen*, din care s'a putut derivà împreună cu adjectivul *hecke* „neliniştit", „mândru", „îngâmfat", „înfrumurat", „fudul", „pâşân", v. Sinnyei *MTsz.*, I, 829, *heccelni* „tourmenter", „exciter", „animer deux personnes l'une contre l'autre" şi *heccelödni* „s'exciter, s'animer l'un contre l'autre" şi „porter haut la tête"). Din rom. e săs. *hatsgədê* „Ferkel" pe care-l găsesc la Kisch, *NWW.*, 66.

17. Hebereu.

Adjectivul *heberéu* îl cunosc din ţinutul Năsăudului: *umblă hebereu* = „umblă fără nici o treabă". Probabil vine din ung. *heverö*, adj. „inoccupé", „sans occupation"; „paresseux", „fainéant"<*heverni* 1^{0}. „être couché"; 2^{0}. „demeurer à ne rien faire", „fainéant", „faire le paresseux" (cf. *heverö mesterlegény* „compagnon de chômage (ou) sans besogne") cu o corupţie fonetică uşor explicabilă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

18. Hopşă.

In *Dicţ. Acad.* II, 404 se dă de două ori cuvântul *hopşă* = 1^{0}. (Ardeal) „carne de vită, tăiată în bucăţi (de 1, 2 ... kg.) care se dă în sat cât vrea să ia fiecare" (Viciu, *Gl.*); 2^{0}. =

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

„furcărie“ (com. I. Pavelescu), fără a i se arătà originea. u îl cunosc de pe la Năsăud în locuţiunea *de hopşă* = „de clacă“, „de obşte“, „al tuturor“: *Nu-mi duhăniţi tăt tăbacu' că nu-i de hopşă.*

Cuvântul, în forma sa actuală, este probabil de origine ungurească.

Szinnyei, *MTSz.* I, 886 citează din Săcuime locuţiunile: *hopsába* (*hapsába, habzsába*) *vágták ki* [a vágómarhát] = „au cumpărat şi tăiat vitele în tovărăşie şi apoi fiecare a primit o parte corespunzătoare sumei contribuite de el“; *hapsába ütni, hapsába felvonni, hopsába sem jutott.* Tot aşa e şi *hopába vágták ki [a vágómarhát].*

Hopşă se găseşte şi în săseşte în forma absolut identică *hopšə* „Verein zur Beschaffung billigen Fleisches“; „klein gehacktes Fleisch“; fig. *e mocht edjel hopšə drous* = „er zerhaut es in lauter kleine Stücke“; *hopšə machen* „Fleisch nach Art einer *hopšə* verkaufen“ [1].

E greu de spus acum care din aceste două limbi ne-a dat pe *hopşă* al nostru. Brenndörfer (*l. c.*) consideră forma săsească luată din românește [2]. Forma românească deci ar trebui să fie luată din ungureşte, cu toate că cuvântul unguresc care-i corespunde este întrebuinţat numai în Secuime.

Care este acum originea cuvântului unguresc, care, restrângându-se şi el la un teritor relativ mic, trebue să fie element strein în ungureşte? In toate trei limbile înţelesul fundamental este acel de „tovărăşie“, „clacă“ sau „obşte“. Cum îmi atrage atenţia dl C. Lacea chiar pentru acest motiv, s'ar puteà ca însuşi cuvântul românesc *obşte* (< p.-sl. *obišti* adj., *-le* adv., *-tije* subst., cf. Tiktin, DRG., 1074) să fie la baza cuvântului unguresc. Corespondentul unguresc al lui *obşte* în acest caz însă a fost modificat ca formă prin etimologia populară, apropiat fiind de ung. *habzsi* „lacom, hămisit“, *habzsol, habsol, hapsol*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Kisch, *NWW.*, p. 72; Brenndörfer, *Román (oláh) elemek az erdélyi szász nyelvben*, p. 22—23.

[2] Dr. I. Iacobi, *Magy. Lehnworte im Siebenbürgisch-Sächsischen.* Programm des evang. Gymnasiums A. B. in Schässburg, 1894/5, s. v. şi Kisch, *l. c.* o derivă, mai puţin probabil, din ung. *habzsi* „habsüchtig“, „wahrscheinlich von den dadurch materiell geschädigten Fleischhauern solchen Gesellschaften beigelegt“.

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

„a mâncà lacom", *habzsa* „păşune grasă, care se mânâncă cu lăcomie" (cf. Szinnyei, *o. c.* p. 773). Cei întovărăşiţi în *hopşă* adecă mâncau ieftin şi bine, cu lăcomie.

19. Horă.

Din *Dicţ. Acad.* lipseşte cuvântul *horă*, care se întrebuinţează în ţinutul Năsăudului cu înţelesul de „lână slabă care iese din hainele învălite în piuă şi se aşează pe marginea coveţii", deci un fel, de „buci", „canură" sau „codină". Din horă se fac ţolinci de învălit caii, covoare ordinare etc. Cuvântul pare a fi ung. *hara* (cf. şi *harály*, *herály*) = 1⁰. „pănură sau pânză făcută din lână proastă, din păr de cal ori urzică"; 2⁰. „sac făcut din astfel de pănură sau pânză" (cf. Czuczor—Fogarasi, *A magyar nyelv szótára*, II, 1396 şi Szinnyei, *MTsz.*, 807). Ungurescul *hara* vine din germ. *Haar* care fiind de genul masculin, are înţelesul de „Flachs" şi e înrudit cu lat. *carere* „Wolle krämpeln", iar de genul neutru are înţelesul de „coma" şi nu i se cunoaşte etimologia. „Eine alte Ableitung von Haar anglss. haére = vgs. *hâra*, *hârra* F. 'härene Decke, grobes Gewand' drang ins Roman (frz. *haire)*" [1].

Pentru fonetism cf. *hotnog*, *hodnogiu* < ung. *hadnagy*, *hotar* < ung. *határ*, care în formele *hatar*, *hotar*, dial. *hator* a intrat şi în limbile slavice (cf. Berneker, *SEW.*, s. v.).

20. Melesteu, melestuì.

Melesteu, *melestău* şi *meleşteu* s. a. însemnează 1⁰. „făcăleţ", „coleşeriu", „sucitor" (Tiktin, *DRG.* 966; Damé, *DRF*; H. I 37, X 47, 52, XII 329; Creangă, *Gl.*: Alecsandri *Teatru*, 552 şi 1762; Viciu, *Gl.*; *Şez.* V, 5; VII, 187 etc.; exemple v. la Tiktin, *l. c.*) 2⁰. „om care merge hâd, care gesticulează cu mânile şi mestecă vorbele pe care voeşte să le spună altuia" (com. A. Tomiac, Straja, în Bucov).

Acest cuvânt, care se întrebuinţează mai mult în Moldova şi Bucovina, mai puţin în Ardeal, nu se poate despărţi de verbul *a melestuì* „a zdrobì, a zdruncinà, a distruge (în bătaie)" (Vaida), *a meleştuì*, idem (cf. *toată erà meleştuită de bătaie*, Reteganul, *Pov.* II, 80); 2⁰. „a mestecà, a gesticulà" (com. A. Tomiac).

[1] Fr. Kluge, *Et. Wb. der d. Spr.* Strassburg, 1915, p. 183; cf. şi W. Meyer-Lübke, *REW.*, No. 4048: „*harja* (fränk.) „Sackleinwand". Frz. *haire* Diez, Wb. 609; Frz. St. VI, 51".

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

Amândouă aceste cuvinte derivă din ungureşte: verbul din ung. *mellészteni* = 1⁰. „a ciupì, a zmulge (penele paserilor), a jumuli, a scărmănà“ [1]; 2⁰. „a despoià, a pustii, a risipì, a zdrobì“; substantivul din participiul acestuia *mellesztő* (cf. *mellesztő-kasza* „Abhaarmesser“, ap. Szinnyei, *MTsz.*, II. 1426). Cihac, II, 192 şi Tiktin, *l. c.*, îl aduc în legătură cu *meliță, a meliță*, care a putut să influenţeze cel mult desvoltarea înţelesului. A. Scriban, *Arhiva*, Octomvrie 1923, p 282 îl derivă greşit din *menesztő*, participiul lui *menészteni* = 1⁰. „schicken, abschicken“; 2⁰. „entlassen“, ca şi Diculescu, *Die Gepiden*, p. 205 din gr. μυλιστήριον: μελιστήριον „Mühle“.

21. **Poncă** (*poancă*, *ponciu*, *poncie*, *ponce*).

Dicţionarele cunosc cuvântul *poancă* (*Lex. Bud.*, Cihac, II 268) şi *poncă* (LM) cu înţelesul de „cioandră“, „neînţelegere“, „ceartă“. Acest înţeles însă nu poate fi decât figurat şi ulterior.

Figurat e şi înţelesul de „cur“, „găoază“ al lui *poancă* (*Ion Creangă*, III 87).

Înţelesul original pare a fi mai aproape de acel de „costiş“, „povârniş“, „repeziş“, „suiş sau coborîş foarte pieziş al unui deal“ pe care-l dă Marian în o comunicare pentru Dicţ Acad. formei reconstruite din plural *ponciu* (cf. şi „drept în sus, aproape ca păretele“, *Şez.* III, 85/21; „inclinaţie mare [a unui deal] de răpede trăsura“, *Şez.* IX, 152) şi îl are *poncie* (Weigand, *Dial. Buk. Bass*, 96) şi *ponce* [2], cum îl cunosc din ţinutul Năsăudului.

Nici acesta însă nu este înţelesul primitiv. *Poncă*, *poancă* trebue să fi însemnat la început „deal“, derivându-se din ung. *ponk*: 1⁰. „deal“, „colină“, „colnic“, „grueţ“, „dâmb“, cum e atestat în documentele şi cărţile vechi ungureşti încă de la 1551 (cf. Szamota – Zolnai, *MOklSz.*, col. 780; Szarvas – Simonyi, *MNytSz.*, II, col. 1311); 2⁰. „rampă“, „bancă“ (Dicţ); 3⁰. provincial mai înseamnă „părcana sau marginea înaltă şi îngustă a cuptorului pe care se ţin răzimate pieziş furculiţele, cuţitele şi o seamă din vasele de bucătărie“ (Szinnyei, *MTsz.* II, col. 189). Cuvântul unguresc la rândul său nu e o metateză a lui *komp*, cum credeà Albert J. (*MNyr.*, XIX, 222), ci trebue derivat cu

[1] Acest sens ne explică foarte bine pe acel de „a bate“ al lui *melestul*, cf *a scărmănà* = „a bate“.

[2] *Ponce* „Bimstein“ dat de Alexi este o românizare a lat. p u m e x, - i c i s, deci n'are ce căutà în acest articol.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

Czuczor—Fogarasi (*A magyar nyelv szótára*, s v.) din germanul *Bank* „bancă“[1], care se întrebuinţează şi „von mancherlei Bank-ähnlichen, was die Natur bildet; Gestein, Kohlenbänke, Ablagerungen, Lehm-, Schamen-, Austern-, Muschelbank; am Himmel Wolken-, Wetterbank, u. a.[2]

Din înţelesul de „deal“ se pot explică toate înţelesurile înşirate mai sus: 1⁰. (*P. ext.*) „costiş“, „povârniş“, „repeziş“; 2⁰. (*Metaf.*) „cur“, „găoază“ (fiind vorba probabil, de o comparaţie glumeaţă cu un „deal“); 3⁰. (*Fig.*) „cioandră“, „neînţelegere“, „ceartă“.

Avându-se în vedere configuraţia terenului, întocmai cum s'a făcut din *coastă costiş*, subst., adj., adv., şi din *piezi pieziş*, adj., adv., tot aşa s'a putut desvoltà şi din *poncă* sau *poancă ponciş* (*pomciş* -|-, *pompciş*, com. S. Pop): 1⁰. subst. „un loc care se ridică din ce în ce mai tare în sus“ (com. Marian); 2⁰. adj., adv. „costiş“, „pieziş“, „curmeziş“ (local şi figurat despre privire etc.)[3], din care s'au derivat apoi verbele *ponciṣà*, *împonciṣà* „a îndreptà împotrivă“ şi *a se ponciṣà*, a *se împonciṣà* „a se împotrivì“, „a se luà la ceartă“, „a se ciondănì“[4].

Un derivat al lui *poncă*, *poancă* e şi *ponciur*, *-ă* adj. „cel ce nu are privire bună“, căci priveşte „în poancă, în laturi“ (H. XVIII, 175): *Căutătură ponciură* = „căutătură poncişată“ (H. XVIII, 147)[5].

Pentru *în poancă* cf. *în piezi* = „pieziş“.

22. Răgăduì, a se răcăduì.

Forma cea mai veche a acestui verb trebue să fie *răgăduì*, vb. trans. IV-a = „a apucà“, „a luà“, „a smulge“, care se mai întâlneşte şi acum în unele regiuni: *A început ... să dea într'unul şi într'altul cu ce răgăduià* (*Ion Creangă*, III, 172). Din aceasta s'a desvoltat reflexivul, apoi pronominalul **a se răgăduì*, care prin intervenţia lui *răcnì* a dat pe *a se răcăduì* (Bucov., Mold., Transilv.) = „a se răstì să lovească, dar a se abţine“ (Şez. V, 120), „a sări la cineva cu intenţie duşmănoasă“ (com. G. Tofan,

[1] Cf. şi Hefty Gyula Andor, *A térszini formák nevei*, Budapest, 1911, p. 38.

[2] M. Heyne, *Deutsches Wörterbuch*, ed. II, Leipzig, 1906, vol. I, s. v.

[3] V. exemple de-ajuns la Tiktin. *DRG*, 1210.

[4] V. exemple la Tiktin. *DRG* 766.

[5] Pentru sufix cf. *ceur*, *căciur*, *jimbor* (< *jimb*).

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03

Bilca), „a amenința“ (Pamfile, J. II), „a se rădică asupra cuiva“ (*Rev. crit. lit.* II, 160), „a se repezì la cineva amenințându-l și răstindu-se la el“ (Creangă, *Gl.*; cf. Creangă, *Pov.* 311; *Șez.* II, 161; *Sămănătorul*, V, 518 etc.), precum și forma estropiată *a se răcătuì* (*Rev. crit. lit.*, III, 166).

Având în vedere desvoltarea cuvântului schițată mai sus, putem afirmà cu certitudine că el derivă din ung. *ragadni* „a apucà“, „a luà“, „a pune mâna“, „a smulge“; „a mișcà“, „a transportà“, „a înduioșà“. Cf. în special locuțiunile ungurești: *fegyvert ragadni* „a prinde arma“, „a apucà arma“, *levegőbe ragadni* „a ridicà în aer“, *magával ragadni* „a duce cu sine“.

Greșit A. Scriban, *Arhiva*, Octomvrie 1923, p. 283: < ung. *rakodni* „a descărcà“ (*sic*, în loc de 1⁰. „a încărcà“; 2⁰. „a se sedimentà“, „a se așezà pe fund“)

23. Vigăduì ⊣.

Vigăduì, vb. intrans. IV-a = „a se veselì, a se desfătà“: *Sațiul, bișugul în carile vigăduià.* (Varlaam, *Caz*, 352) < ung. *vigadni*, idem.

N. Drăganu.

1. Alivenci — ghismane — hamoni.

Originea celor două sinonime populare, *alivenci* și *ghismane*, desemnând „un soiu de plăcintă de făină de păpușoiu cu brânză și smântână“, n'a fost satisfăcător lămurită (v. Dicț. Acad., *s. vv.*).

Ele ar puteà fi, cred, niște apelative provenite din nume proprii: *ghismane* (cu variantele *ghesmane*, *ghizmane*, *ghițmane*, *ghițumane*) amintește numele vestitei grădini *Gethsemani* (χωρίον, οὗ τὸ ὄνομα Γεθσημανεί s. Γεθσεμανῆ) din Evanghelie, lângă Ierusalim, unde s'a rugat Isus înaintea pătimirii, la poalele Muntelui *Măslinilor* (τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν s. Ἐλαιών, *Olivetum*), al cărui nume, în versiune slavă, ar explicà pe sinonimul *alivencă* (cf. *Olivnij*: **olivenka*?). — Cele două nume proprii sânt, de altfel, ele însele sinonime, *Gethsemani* însemnând în ebraică: „torcularium olei“ (v. Forcellini, *Onomasticon*, *s. v.*).

Combinația noastră rămâne, natural, pur ipotetică, deși, în sprijinul ei, se pot invocà destule considerațiuni (pe lângă neverosimilitatea unei simple coincidențe): epizodul rugăciunii Mântuitorului în grădina de la Muntele Măslinilor e, cu drept

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14687 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:06:03